

Motion till riksdagen 2012/13:U315

av **Annika Lillemets m.fl. (MP)**

Sociala trygghetssystem och transfereringar i svenskt bistånd

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att svenskt internationellt bistånd i högre grad och genom långsiktigt samarbete med utvecklingsländer inriktas på att bygga upp sociala trygghets- och transfereringssystem som ger människor pengar i handen.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att Sverige bör lyfta fram frågorna om sociala trygghetssystem i dialogen med sina samarbetsländer.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att Sverige bör driva frågorna om sociala trygghetssystem i givarsamordning och i de multilaterala institutionerna.

Bakgrund

Sociala transfereringar, cash transfers, som ger människor pengar direkt i handen, är ett effektivt sätt att nå de allra mest utsatta. Ofta är det inte mat de hungrande saknar, utan helt enkelt pengar att köpa mat för. Genom att på ett direkt sätt stärka människors köpkraft, kan hunger och fattigdom bekämpas. Direktstöd är ett sätt att nå människor som lever i allra största utsatthet, grupper som det internationella biståndet haft svårt att nå. Kroniskt sjuka, barn och äldre saknar ofta kapacitet att bli självförsörjande. Betydelsen av att stärka människors köpkraft växer i och med de senaste årens prisvariationer på mat.

Med en människosyn som grundar sig i tillit, i tro på att människor själva kan hantera pengar, faller sig sociala transfereringar naturliga. Det har också visat sig att det fungerar bra att anförtro människor pengar i handen. Inte minst i Sverige har olika slags transfereringssystem bidragit till att förbättra människors liv i snart 100 år – 1913 infördes det första folkpensionssystemet i

Fel! Okänt namn på

vårt land. Den svenska välfärdsmodellen är väl känd och det finns, sedan tidigare, en efterfrågan på svenska myndigheters och organisationers kompetens.

Ett stort antal vetenskapliga utvärderingar visar att sociala transfereringar överlag ger goda resultat – undernäringen minskar, särskilt bland barn, fler barn går i skolan och människors hälsa förbättras. Erfarenheterna visar också att sådana transfereringar inte passiviserar, utan tvärtom ger utsatta människor större möjligheter att agera långsiktigt, ta risker och förbättra sin egen försörjning. Sociala trygghetssystem utgör därmed viktiga investeringar i människor som får bättre förutsättningar att bidra till och gynnas av den ekonomiska utvecklingen i landet.

Sociala trygghetssystem kan också bidra till att skapa den sociala tillit som är nödvändig för att bygga demokrati och goda samhällsinstitutioner, inklusive skattesystem. Genusmedvetet utformade sociala trygghetssystem kan ha särskilt stor betydelse för kvinnor, eftersom kvinnor enligt många studier är mer utsatta för fattigdom än män, oftare har informella anställningar och i regel lever längre och därmed är mer beroende av pensioner.

Sociala trygghetssystem kan också utgöra en viktig del i ett lands klimat Anpassning, eftersom de minskar fattiga och utsatta människors sårbarhet för extrema väderhändelser och andra klimatrelaterade risker.

Social trygghet är en mänsklig rättighet och sociala trygghetssystem kan tydligt motiveras ur ett rättighetsperspektiv. De kan även motiveras på rent ekonomiska grunder, i och med att välnärda och utbildade medborgare har större förutsättningar att bidra till ett lands ekonomiska utveckling. Det är viktigt att bygga upp en långsiktig finansiering, när man utvecklar systemen. Ofta finns ett visst utrymme att ompröva de offentliga utgifterna. I många länder finns exempelvis subventionssystem för livsmedel och drivmedel som gynnar fattiga människor i betydligt lägre grad än vad sociala transfereringar som ger pengar i handen skulle göra. Uppbyggnaden av sociala trygghetssystem i utvecklingsländer har främst skett genom interna politiska processer, men på senare år har intresset ökat inom en rad internationella organisationer. Det finns idag konsensus om att biståndet kan spela en viktig roll för att bygga upp trygghetssystem i fattiga länder.

Exempelvis har samtliga FN-organ, inklusive Världsbanken, enats om ett initiativ kallat The Social Protection Floor. I detta förespråkas ett minimipaket av social trygghet, som omfattar ålderspension, barnbidrag, grundläggande hälsovård samt beredskapsarbeten. OECD/Dac antog 2009 en policyrapport, Promoting Pro-Poor Growth – Social Protection, som visar att social trygghet går att finansiera, även i de fattigaste länderna, om de utformas och implementeras väl. Länderna kan börja i liten skala för att sedan utvidga systemen. Biståndsgivare kan bidra genom att gå in i långsiktiga partnerskap med utvecklingsländer, med såväl tekniskt som finansiellt stöd.

I rapporten konstateras att sociala trygghetssystem på ett direkt sätt minskar fattigdom. Pengar i handen hjälper kvinnor och män att bli mindre sårbara och kunna satsa på mer hållbara vägar att ta sig ur fattigdomen. Det är en investering i både människor och samhällen. Allt mer erfarenhet har doku-

menterats och visar på att sociala trygghetsprogram är effektiva och det internationella intresset växer nu.

Senare erfarenheter från bland andra flera afrikanska länder bekräftar bilden. I många afrikanska länder bygger man nu upp olika system för sociala transfereringar. Det handlar om allt från folkpensioner till olika slags stöd till barnfamiljer. I Brasilien finns Bolsa familia, ett bidrag till barnfamiljer som villkoras med bland annat att barnen måste gå i skolan. I Indien har försök gjorts med villkorlös basinkomst, i storstaden Delhi såväl som på landsbygden. Försöken har fallit väl ut, pengarna nådde de allra fattigaste, utan att en stor del av pengarna försvann på vägen, vilket ofta varit fallet i olika slags riktade stödinsatser.

Ett uppmärksammat försök med basinkomst som en väg ur fattigdom, Basic Income Grant (BIG, www.bignam.org), har gett mycket goda resultat som är väl värda att uppmärksamma. Idén är enkel. Varje invånare under pensionsåldern i Otjivero, en utfattig by i Namibia, fick 100 namibiska dollar, ungefär 80 svenska kronor, i månaden mellan januari 2008 och december 2009 utan krav och villkor.

En grupp forskare från olika länder följde projektet och utvärderade det. Resultaten är mycket uppmuntrande. Otjivero, som tidigare präglades av arbetslöshet, fattigdom och hunger, gick snabbt från hopplöshet till framtidstro. Fattigdomen, undernäringen och brottsligheten minskade kraftigt. Antalet barn som går i skolan ökade dramatiskt. Farhågan att människor skulle bli lata och passiva av att få pengar utan krav på motprestation kom på skam i Otjivero. Tvärtom, när byborna fick råd med mat och sjukvård, ökade såväl den demokratiska som ekonomiska aktiviteten.

BIG gav byborna kraft och inspiration att organisera sig för att mobilisera sina gemensamma krafter. Byborna bildade en kommitté på 18 personer. Den har bland annat gett råd till invånarna om hur deras pengar kunde användas klokt. Kommittén har också framgångsrikt bidragit till att undvika ökade alkoholproblem genom att komma överens med de lokala barägarna om att inte servera alkohol den dag då pengarna betalas ut.

Arbetslösheten minskade och småföretagandet ökade. Kvinnornas ställning har stärkts genom att de blivit mindre ekonomiskt beroende av män. Frieda Nembwaya är en av de entreprenörer som snabbt tog chansen. Hon startade i liten skala när hon fick råd att köpa en säck mjöl för sina första 100 dollar. Verksamheten blomstrar och expanderar. Hon är en av många som med mycket små medel lyft sig och sin familj ur fattigdom och därtill bidrar till andras försörjning. Frieda Nembwayas bageri har dessutom fått konkurrens av flera andra. När människors köpkraft ökat har det lokala näringslivet fått ett uppsving. Hushållen har även kunnat öka sitt sparande. Fler har kunnat investera mer för framtiden framför allt genom att köpa större husdjur och fjäderfä.

De yngre kvinnor som tidigare tvingats prostituera sig för att få mat till sina familjer fick reell möjlighet att tacka nej till de män som ville utnyttja deras förtvivlade situation. Basinkomsten ger dem makt över sina liv – det handlar bokstavligen om liv och död, i ett land där ungefär 20 procent av befolkningen är hiv-smittad.

Fel! Okänt namn på

Projektet har finansierats av en koalition av namibiska och utländska frivilligorganisationer. Nu arbetar koalitionen för att BIG ska bli nationellt. Att ge alla Namibias invånare en basinkomst av samma storlek som i Otvjivero har beräknats kosta omkring 3 procent av landets bruttonationalprodukt. Forskargruppen som följt projektet bedömer att det är fullt möjligt att finansiera en basinkomst för alla i Namibia genom höjning av inkomstskatter och moms.

Sociala trygghetssystem, även direkt och ovillkorat kontantstöd i olika form, kan alltså vara ett effektivt och rättframt sätt att bidra till att uppnå millenniemålen, inte minst det första, att utrota världens fattigdom och hunger.

Svenskt bistånd ska naturligtvis utformas så att det gör så mycket nytta som möjligt för de mest utsatta människorna. Det finns därför all anledning att ta fasta på erfarenheterna av de system och försök med sociala transfereeringar som gjorts eller pågår på olika håll i världen. Sverige, med vår långa erfarenhet på området, har goda förutsättningar att bistå länder som vill bygga upp sina egna institutioner och system, med kunskap. Sverige kan också gå in med pengar till pilotprojekt och lyfta frågorna i dialogen med sina samarbetsländer. Sverige bör också driva frågan i givarsamordning och i de multilaterala institutionerna. Cash transfers, pengar i handen, är ett sätt att öka individens makt. Det blir enskilda människor som själva avgör bäst hur resurserna används, snarare än byråkrater i givar- och mottagarländerna.

En sådan inriktning ligger i linje med politiken för global utveckling (PGU) som beslutades av Sveriges riksdag 2003. Det övergripande målet för PGU är att åstadkomma en rättvis och hållbar global utveckling. Riksdagen har också slagit fast två viktiga utgångspunkter som ska styra svensk politik för global utveckling:

- ? Alla människor har rätt till ett värdigt liv, utan fattigdom.
- ? Alla människor vill utvecklas och är inte bara mottagare eller viljelösa offer.

Mot denna bakgrund är det angeläget att svenskt bistånd i högre grad inriktas på att bygga upp sociala trygghets- och transfereringssystem som ger människor pengar i handen, i långsiktigt samarbete med utvecklingsländer. Detta bör riksdagen ge regeringen tillkänna som sin mening.

Sverige bör lyfta fram frågorna om sociala trygghetssystem i dialogen med sina samarbetsländer. Detta bör riksdagen ge regeringen tillkänna som sin mening.

Sverige bör också driva frågorna om sociala trygghetssystem i givarsamordning och i de multilaterala institutionerna. Detta bör riksdagen ge regeringen tillkänna som sin mening.

Stockholm den 5 oktober 2012

Annika Lillemets (MP)

Valter Mutt (MP)

Peter Rådberg (MP)

Bodil Ceballos (MP)